

KEES VAN HOOIJDONK

IVO VERHEIJEN
NIKE LISCALJET

In Natuurmuseum Brabant gebeuren er de laatste tijd een hoop spannende dingen op pleistoceen gebied. Daar wilde de Craniumredactie graag het fijne van weten en met jullie delen. Bottenverzamelaar en voormalig bestuurslid Kees van Hooijdonk ontfermt zich sinds zijn pensionering in 2016 over de pleistocene zoogdieren in dit educatieve museum in Tilburg. Hoog tijd om Kees een keer in zijn rol als honorair conservator en mammoetpuzzelaar op te zoeken en hem het hemd van het lijf te vragen over spannende museale projecten en verborgen schatten in de collectie van Natuurmuseum Brabant.

NIKE LISCALJET

NIKE LISCALJET

“DIE ENE VONDST VAN EEN ZOOGDIERFOSSIEL IN ANTWERPEN WAS MISSCHIEN WEL DE TRIGGER VOOR HET VERZAMELEN VAN ZOOGDIERFOSSIELEN”

Wat leuk dat we een dagje bij jou achter de schermen mogen meelopen. Maar laten we bij het begin beginnen: Waarmee is het allemaal begonnen voor jou als verzamelaar?

“Zoals vaak gebeurt, wil je als beginnend verzamelaar het liefst alle fossielen verzamelen. Mijn eerste vondst was een stuk steenkool met plantenafdrukken op het strand van Rockanje. Dat was begin jaren 80 van de vorige eeuw. Het duurde even voordat ik doorhad dat dat mijnstortmateriaal was, afkomstig uit Zuid-Limburg en later gebruikt bij de aanleg van de Deltawerken. In die beginperiode ging ik ook vaak haaientangden verzamelen in het havengebied van Antwerpen. Toen ik daarbij mijn eerste zoogdierfossiel vond - het was niet eens mooi - was ik helemaal verkocht. Begin jaren 90 ben ik vervolgens lid geworden van de WPZ. Via contacten binnen de vereniging hoor je vaak over goede verzamellocaties. Zo kwam ik dus eerst op de Maasvlakte uit, vervolgens in Yerseke en later opnieuw op de Maasvlakte.”

Je bent dus al wat jaren actief als verzamelaar. Hoeveel tijd besteed je aan het zoeken?

“In de drukste periode verzamelde ik één keer per week. Op dit moment zoek ik eigenlijk bijna niet meer. Ik houd me nu meer bezig met het ordenen en bestuderen van mijn collectie. Een dag per week ben ik nu hier in Natuurmuseum Brabant te vinden en daar haal ik veel voldoening uit.”

En je hebt thuis een aardige verzameling opgebouwd. Wat is de mooiste vondst in je eigen collectie?

“Zoals ik hiervoor al even aanhaalde verzamelde ik als beginnend verzamelaar alle fossielen waar ik de hand op kon leggen, ammonieten uit Frankrijk, krijtfossielen uit Zuid-Limburg, haaientangden uit de omgeving van Antwerpen... Maar dat was op een gegeven moment niet meer vol te houden, het werd veel te veel. Daarom was ik genoodzaakt om te gaan specialiseren. Die ene vondst van een zoogdierfossiel in Antwerpen was misschien wel de trigger voor het verzamelen van zoogdierfossielen.”

NIKE LISCALJET

“Ik ben het meest trots op mijn collectie uit Yerseke. De fossielen vond ik op grote schelpenhopen op het terrein van Van Der Endt Louwerse die vanuit de Noordzee waren aangevoerd. Tussen de schelpen zaten de fossielen van zeezoogdieren uit het Mioceen en zoogdieren uit het Vroeg- en Laat-Pleistoceen. Daarin zitten ook enkele resten van de vroeg-pleistoce-
ne *Homotherium crenatidens* en dat is wel erg bijzonder! Dat deze fossielen samen met fossielen van *Anancus arvernensis* gevonden zijn bevestigde de hoge ouderdom ervan. De sabeltandkat is dan ook mijn favoriete pleistoce-
ne zoogdier.”

We hebben in de wandelgangen kennisgemaakt met enkele van Kees zijn collega's en lopen nu door het depot van Natuurmuseum Brabant. Hoe ben jij hier terechtgekomen?

“Na mijn pensionering wilde ik me graag als vrijwilliger inzetten voor Natuurmuseum Brabant. Ik heb daarom een paar jaar geleden een balletje opgegooid om te kijken of ik misschien rondleidingen kon geven in het museum. Marie Cecile, hoofd collectie bij het museum, kwam er echter snel achter dat ik kennis en ervaring heb in het verzamelen van pleistocene zoogdieren, en binnen deze wereld ook een groot netwerk heb. Zij zag mij daarom veel liever als conservator voor de afdeling pleistocene zoogdieren, want daar had ze namelijk nog niemand voor.”

Wij kunnen ons goed voorstellen dat je zo'n aanbod niet snel weigert. Hoe groot is de collectie die jij hier beheert en waar komen de stukken vandaan?

“De collectie zoogdierfossielen is niet héél groot. In totaal gaat het om ruim duizend stukken. Dat is natuurlijk in

een grottenleeuw bijvoorbeeld, maar het is niet zo dat wij hier alleen vonden uit de omgeving hebben. Als het fossiel of de verzameling die ons aangeboden wordt een toegevoegde waarde heeft voor de collectie, en de vindplaats grofweg bekend is, dan nemen we het graag aan. Een aanzienlijk deel van de collectie is afkomstig uit schenkingen en legaten.

Ook hebben we veel materiaal over kunnen nemen uit musea die hun activiteiten hebben beëindigd. Zo heeft Natuurmuseum Brabant de hele collectie van het Fossielenmuseum in Oostkapelle als schenking van Dominee Van Tuyll van Serooskerken in bezit. Een andere grote overname betreft delen van de collectie van Eco-drome in Zwolle. Maar dat zijn wel de grote uitzonderingen. De meeste schenkingen variëren van één tot enkele tientallen fossielen.”

Gaandeweg ons bezoek laat Kees ons het een en ander zien waar hij erg trots op is. Zo trekt hij een doosje uit de stellingkast met fossielen van *Trogotherium*

uit Tegelen. Bovenop ligt het samengevouwen krantenartikel over 'onze eigen' Bjur (uit het AD, rubriek Dierenmens, 12 juni 2022).

“Dit blijf ik toch wel echt bijzonder materiaal vinden, en daarom vond ik het ook leuk om het krantenknipsel erbij te bewaren. En ik wil jullie nog een ander bijzonder fossiel laten zien, dat bewaren we vanwege de kwetsbaarheid

“PRACHTIG! IK LOOP ER REGELMATIG LANGS OM ERVAN TE GENIETEN”

verhouding tot grote musea in Nederland niet zo veel, maar we hebben wel een aantal erg mooie en bijzondere stukken. Naast de pleistocene zoogdieren ontferm ik mij over de oudere zoogdierresten, zoals miocene walvisachtigen. Voor de rest van de fossielen, van andere diergroepen en planten, is een collega conservator verantwoordelijk. Vanzelfsprekend komen enkele stukken van Brabantse bodem, een fraaie ulna van

NIKE LISCALJET

in een kluis. Hier ligt een echt holotype: de walvis Schedel van *Balaenella brachyrhynchus*, afkomstig uit de collectie van Dominee van Tuyl van Serooskerken. Onlangs zijn onder andere WPZ-leden Mark Bosselaers, Noud Peters en Remie Bakker, en zelfs enkele internationale wetenschappers, langs geweest om deze schedel te onderzoeken. Dit bijzondere fossiel staat ook beschreven in het nieuwe boek van Klaas Post en Noud Peters, *De fossiele zeezoogdieren van Nederland* [lees ook p. 73-74 van deze Cranium, red.]”

We zien nog meer leuke stukken op de planken liggen, waaronder natuurlijk de grote bekenden: mammoet, neushoorn, grottenbeer, reuzenhert. Wat is voor jou het topstuk in de collectie?

“Ha, die vraag had ik aan kunnen zien komen... Hier moet ik wel even over nadenken. Ik denk niet dat ik hier een eenduidig antwoord op kan geven. Onze skeletten van de grottenbeer (*Ursus spelaeus*), de steppewisent (*Bison priscus*) en straks de wolharige mammoet (*Mammuthus primigenius*) zijn heel mooi en indrukwekkend. We hebben in de tijdelijke opslag ook een bijzonder mooi skelet van een Ichthyosaurus; weliswaar geen ijstijdfossiel, maar zo fijn en gedetailleerd. Prachtig! Ik loop er regelmatig langs om ervan te genieten. En dan natuurlijk ons holotype *Balaenella brachyrhynchus*.”

“Maar de topstukken liggen niet allemaal in het depot buiten het zicht van het publiek. In de tentoonstelling *Ijstijd!*, die een samenstelling is van objecten uit de eigen collectie en van wat het museum overgenomen heeft van het voormalige Ecodrome in Zwolle, staan ook wat van mijn favorieten. Ik vind bijvoorbeeld de opgezette muskusossen erg mooi, vooral vanwege het jong dat erbij staat, en het levensechte preparaat van een lynx.”

Nu we een betere indruk hebben van de collectie die Kees in Natuurmuseum Brabant beheert, zijn we ook benieuwd hoe zijn gemiddelde dag in het museum er uitziet?

“Toen ik hier begon was er nog weinig gedaan aan de collectie pleistocene zoogdieren. Ik kreeg de vrijheid om de beschikbare ruimte in het depot zo in te

NIKE LISCALJET

richten op een manier die voor mij efficiënt leek. De grote stukken, zoals schedels van neushoorns, wisenten en mammoeten, liggen los in de stellingkasten en zijn makkelijk te vinden. Alle kleine fossielen zijn soort bij soort in dozen opgeborgen. Zo heb je rijen mammoetfossielen, runderen, paardachtigen, bevers enzovoort. Hier heb ik veel tijd in gestoken de afgelopen jaren en nu ben ik met name bezig met het digitaliseren van alle gegevens en het fotograferen van alle stukken voor de biodiversiteitsdatabank NL-BIF en G-BIF. Zo wordt de collectie in de toekomst een stuk toegankelijker.”

“Ik determineer ook stukken die door bezoekers worden meegebracht. Hoewel dit slechts een paar keer per jaar iets uit het Pleistoceen is, worden er soms toch ook voor mij hele mooie stukken langsgebracht en zelfs gedoneerd aan het museum. Op

drukke momenten, zoals in de schoolvakanties, sta ik soms met een stand met fossielen middenin de tentoonstelling. Ik zoek dan uit mijn ‘speelgoedwinkel’ enkele mooie, indrukwekkende stukken die ik met name de kinderen dan ook in de hand kan geven.”

Dat klinkt allesbehalve saai. Zo doe je ervaring op met verschillende werkzaamheden in en met een museumcollectie. Ben jij het werken in je

eigen collectie thuis hierdoor ook anders aan gaan pakken?

“Ik ben niet per se zaken anders gaan aanpakken, maar ik denk wel bewust na over de toekomst van mijn eigen verzameling en waar ik graag zou zien dat deze terecht komt. Mijn werk als conservator heeft hier een belangrijke rol in gespeeld. Ik zou bijvoorbeeld graag willen dat mijn collectie vroeg-pleistocene fauna uit Yerseke als geheel bij

kaar blijft en dat deze voor wetenschappelijk onderzoek beschikbaar blijft.”

Wij hebben gehoord dat jullie bezig zijn met het bouwen van een mammoetskelet. Hoe staat het daarmee?

“Dat laat ik jullie natuurlijk graag zien! Op de bovenste verdieping van het museum is een halve zaal afgezet als een bouwplaats, met houten tussenwanden en ramen waardoor je als bezoeker mee kan kijken met het vorderen van de enorme bottenpuzzel. Je ziet

hier links twee oude bekenden uit het museum: de steppewisent, gebouwd door wijlen de bekende preparateur Leo Stolzenbach, en een mooi opgezet skelet van een grote grottenbeer. Maar waar jullie naar vroegen ligt hier rechts groot uitgespreid op de grond, in een soort spagaat.”

Kees opent de deur van de “mammoetbouwplaats” en

laat ons binnen bij de gevloerde mammoet. Het voelt nu alsof wij zelf onderdeel van de tentoonstelling zijn geworden. Dat gevoelervaagt gelukkig wanneer Kees enthousiast begint te vertellen.

“Vlak voor de coronatijd is het idee van het bouwen van een mammoetskelet ontstaan. Ik was toen vaak in een van de depots van het museum alleen aan het puzzelen met de mammoetbotten die we voor handen hadden. Na een tijdje werd het duidelijk dat we, met wat we in de collectie aan skeletonderdelen hadden, een heel eind zouden komen bij de reconstructie van een compleet skelet. Op verzoek van de directeur ben ik begonnen met het inventariseren en se-

lecteren van botten uit de collectie. Dat was natuurlijk hartstikke leuk werk. Vanwege Corona was het museum gesloten en veel van mijn collega-conservatoren behoorden in die tijd tot de risicogroep en mochten dus niet naar het museum komen. Sinds het museum weer open is en we in de tentoonstelling aan de mammoet kunnen werken, is het project veel meer gaan leven.”

Wij zien inderdaad een bijna compleet mammoetskelet hier liggen. Alle botten netjes

“ALS IEMAND NOG WAT TEENTJES
KAN MISSEN DAN HOUDEN WE ONS
GRAAG AANBEVOLEN”

NIKE LISCALJET

anatomisch naast elkaar. Wat direct opvalt is dat nagenoeg de complete handen en voeten ontbreken. Hoe compleet is de mammoet op dit moment en naar welke stukjes zijn jullie nog op zoek?

“Met de botten die we in de collectie hebben zijn we een heel eind gekomen, ik schat inmiddels op 90%. Wat voor handen is, heeft ook bepaald wat voor mammoet we gaan bouwen: een groot, mannelijk dier. We hebben een prachtig bekken en enkele lange pijpbeenderen die hier goed bij passen. Via mijn netwerk heeft Natuurmuseum Brabant ook een paar grote stukken aan kunnen kopen. Alleen voor de schedel hebben we besloten om een replica te nemen, met name vanwege het gewicht en de stelling die je dan moet laten maken om dat te dragen.”

“We missen nog een fibula, enkele metacarpalen en -tarsalen en falangen uit de voor- en achterpoten, dus daarvan hebben we enkele volle viskratten aangekocht in de hoop dat er genoeg bruikbare stukken tussen zitten. We hebben ook een aantal donaties gekregen van verzamelaars en ik houd keurig bij welk fossiel door wie gedoneerd is. Afhankelijk van de afspraken die daarover gemaakt zijn kunnen de niet passende en overgebleven stukken terug naar hun eigenaar.”

“De teenkoten blijven nog altijd lastig, dus als iemand nog wat teentjes kan missen dan houden we ons graag aanbevolen. En als we uiteindelijk nog een paar skeletonderdelen missen, dan zullen we daarvoor passende replica's laten maken, zodat het skelet toch compleet wordt.”

“Mijn rol in dit project is met name om via mijn netwerk missende skeletdelen te vinden. De reconstructie zelf ligt in handen van preparateur Mickel van Leeuwen, die een frame zal gaan bouwen en moet zorgen dat het geheel klopt en in een mooie houding wordt opgezet. De bouw van het skelet hangt nauw samen met de planning en ontwikkeling van de expositie, en dat hangt dan weer af van de fondsenwerving voor die expositie. We hebben ook een publieksactie met de lopende inzameling *Mammoetje puzzelen*. En zo hopen we voldoende donaties te ontvangen om het mammoetproject af te kunnen ronden.

NIKE LISCALJET

Dat is een mooi doel om met het museum naartoe te werken. Wat zou jij graag nog willen bereiken in jouw rol als conservator?

“Natuurlijk kijk ik erg uit naar het moment dat het mammoetskelet in het museum op zijn benen staat, maar dat zal nog even gaan duren. Met het ordenen en digitaliseren van de collectie zijn we al een aardig eind op dreef. Ik zou natuurlijk graag zien dat de collectie nog verder groeit en nog beter zichtbaar wordt in het museum. Een paar mooie roofdierfossielen zouden de collectie mooi aanvullen, maar dat zeg ik op persoonlijke titel. De rol van conservator omvat meer dan het behoud, het registreren en ordenen van de collectie. Als conservator dien je de collectie natuurlijk door en door te kennen om van advies te kunnen dienen bij toekomstige exposities en bij het ondersteunen van onderzoekers. Ook dien je over relevante wetenschappelijke kennis te beschikken om een bijdrage te kunnen leveren bij de presentatie van de collectie. En op dat gebied wil ik mezelf zeker nog verder ontwikkelen.”

Een publicatie over een bijzonder holotype. Een goed ontsloten en gedigitaliseerde collectie. Mammoetje puzzelen. Wat kunnen we de komende jaren nog meer verwachten van Natuurmuseum Brabant op het gebied van het Pleistoceen?

“De afdeling presentatie is op dit moment bezig met de plannen voor een nieuwe tentoonstelling over botten en evolutie, waarin een grote rol zal zijn neergelegd voor onze zoogdierfossielen. Daarin zullen behalve de skeletten die nu op de “bouwplaats” liggen ook andere ijstijdfossielen een mooie plek krijgen. Als conservator wil je natuurlijk het liefst zoveel mogelijk van jouw collectie in de expositie terugzien. Maar het inrichten van een expositie omvat veel meer dan het exposeren van enkele mooie stukken. Ik heb er alle vertrouwen in dat er hier over enkele jaren een prachtige tentoonstelling staat waarin ook de pleistocene zoogdieren een belangrijke rol spelen. Als het zo ver is, zou een bijeenkomst van de WPZ in Tilburg zeer de moeite waard zijn. Maar ook nu al zijn de leden meer dan welkom om onze mammoetbouwplaats zelf te komen bekijken.”

“ALS CONSERVATOR WIL JE NATUURLIJK HET LIEFST ZOVEEL MOGELIJK VAN JOUW COLLECTIE IN DE EXPOSITIE TERUGZIEN”

EERDERE INTERVIEWS IN DEZE SERIE

Cranium 27-1, 2010	Aart Walen
Cranium 28-2, 2011	Sander Schouten
Cranium 29-1, 2012	Leen Hordijk
Cranium 30-1, 2013	alle oud-voorzitters en oud-hoofdredacteuren
Cranium 31-1, 2014	Jan van de Steeg
Cranium 32-2, 2015	Albert Hoekman
Cranium 34-1, 2017	Hester Loeff
Cranium 35-2, 2018	Adrie en Ineke Vonk
Cranium 36-2, 2019	Henk Mulder
Cranium 37-2, 2020	Leon Claessens